

**ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІСТЬ МОДЕЛЕЙ ГРАМАТИЧНОЇ СПОЛУЧУВАНІСТІ І СЛОВОЗМІННИХ ФОРМ
АНГЛІЙСЬКОГО ДІЄСЛОВА**

У статті розкрито деякі закономірності функціонування полісемантичних дієслів у наукових журнальних статтях. Ці закономірності вивчаються на матеріалі дієслівних словників філології, історії та мистецтвознавства. А також визначено залежність моделей граматичної сполучуваності та словозмінних форм. У результаті дослідження було доведено залежність між частотою, повнотою реалізації словозмінної парадигми і кількістю моделей сполучуваності.

Мова з усією складністю своєї структури та неоднорідністю її елементів завжди утворює ціле, яке підлягає дії внутрішніх законів її будови. Функціонування елементів мови охоплює різні аспекти дослідження, а саме: вживаність (або частоту) та сполучуваність [1; 2; 3]. Сполучуваність дієслова – це реалізація всіх зв'язків, у яких воно бере участь. Сполучуваність окремого дієслова – це мікросистема, яка входить до сполучуваності цілого класу дієслів і відображає його головні характеристики. Актуальність дослідження підтверджується спрямуванням сучасних лінгвістичних досліджень на вивчення функціонування лексичних і граматичних одиниць, зокрема для виявлення їхніх стилеметричних особливостей. Врахування вживаності дієслова, його словозмінних форм і моделей граматичної сполучуваності у мовленні необхідне для науково обґрунтованого відбору лексичних одиниць і граматичного матеріалу в процесі навчання англійській мові. Тому наше дослідження закономірно передбачає вивчення граматичної сполучуваності конкретних дієслів. З цією метою:

а) порівняємо дієслова за інвентарем моделей;

б) порівняємо дієслова за кількістю реалізованих моделей та визначимо ступінь подібності цих дієслів за кількістю реалізованих моделей у підмовах мистецтвознавства, історії та філології;

в) прослідкуємо залежність кількості реалізованих моделей від частоти дієслова.

Кожне дієслово реалізується у певній кількості моделей, яка значно коливається у кожній підмові: від 2 до 21 моделі у підмові мистецтвознавства, від 2 до 25 моделей у підмові філології, від 3 до 17 у підмові історії. Від чого це залежить? Можливо, від частоти досліджуваних дієслів у тексті: зі збільшенням частоти дієслова збільшується кількість реалізованих моделей сполучуваності цього дієслова. Перевіримо залежність кількості моделей дієслова від його частоти у текстах за допомогою методу рангової кореляції. Для аналізу візьмемо спільні для досліджуваних підмов дієслова лексико-семантичної групи (ЛСГ) "цілеспрямованої дії" (7 дієслів) та ЛСГ "створюючої дії" (4 дієслова) (див. табл. 1).

Підрахунки показали (див. табл. 1), що в підмові філології значення коефіцієнта кореляції рангів дорівнює $\approx 0,29$, у підмові мистецтвознавства $\approx 0,67$, у підмові історії $\approx 0,59$.

Оскільки критичне значення коефіцієнта кореляції рангів r для $n = 11$ становить 0,61, то обраховане значення коефіцієнта рангової кореляції більше за табличне значення у підмові мистецтвознавства; у підмовах філології та історії обраховане значення r менше за критичне значення коефіцієнта рангової кореляції.

Це означає, що в підмові мистецтвознавства існує залежність між частотою дієслова та кількістю реалізованих ним моделей сполучуваності: чим більша частота вживання дієслова, тим більше моделей граматичної сполучуваності воно реалізує. У підмовах історії та філології такої залежності немає.

Оскільки реалізація моделей сполучуваності дієслова певною мірою залежить від частоти дієслова, нам здається доцільним порівняти досліджувані дієслова між собою в кожній підмові за кількістю реалізованих моделей. Це зробить можливим виділити певні групи дієслів подібних за моделями граматичної сполучуваності. Цікаво простежити, чи співпадуть ці групи дієслів із семантичними групами і чи розрізнятимуть вони підмови.

Таблиця 1

Залежність між частотою дієслова та кількістю реалізованих ним моделей сполучуваності

Дієслово Підмова	Історія				Мистецтвознавство				Філологія			
	частота	к-сть моделей	r1	r2	частота	к-сть моделей	r1	r2	частота	к-сть моделей	r1	r2
include	66	9	8,5	5	81	4	3	9	70	5	3	8
involve	69	4	6,5	10,5	66	5	8,5	7,5	68	15	6,5	2
establish	65	6	10	8	69	5	6,5	7,5	68	12	6,5	3
find	70	11	5	3,5	89	13	2	2	62	6	11	7
work	61	7	11	6,5	66	4	8,5	10	65	4	9	9
serve	97	11	2	3,5	73	8	5	3	68	8	6,5	5
make	122	16	1	1	221	14	1	1	108	25	1	1
present	73	14	4	2	76	6	4	5	74	9	2	4
provide	66	5	9	9	69	6	7	5	68	4	6,5	10
form	69	4	7	10,5	62	3	11	11	69	2	4	11
base	83	7	3	6,5	65	6	10	5	65	7	10	6

Порівняння проведемо на основі показника подібності Q у дієслів ЛСГ, об'єднаних загальною семою дії: "цілеспрямованої дії" та "створюючої дії":

$$Q = \frac{m}{n} 100 \% ,$$

де Q – показник ступеня подібності порівнюваних підмов;

m – кількість однакових словозмінних форм у порівнюваних підмовах (значення m , як правило, об'єднує ті словозмінні форми, які входять до основної системи словозмінної парадигми (90 %), і є такими, що можна назвати типовими для нашого досліджуваного матеріалу);

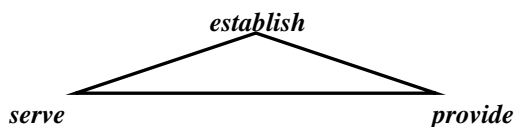
n – загальна кількість реалізованих словозмінних форм у визначених підмовах наукового стилю.

Ступені подібності визначалися за формулою $l = (n1 - n2) : 5$, де $l = 20$. Вибір дієслів зумовлений тим, що саме в цих лексико-семантичних групах найбільше дієслів, спільних для всіх досліджуваних підмов. У ході дослідження не виявлено груп дієслів, усі члени яких характеризуються високим ступенем подібності інвентарів моделей сполучуваності.

Високий ступінь подібності за кількістю реалізованих моделей властивий лише трьом парам дієслів досліджуваних лексико-семантичних груп: *establish – form, form – base, base – present*. Обчислення показали, що 37 % пар досліджуваних дієслів мають ступінь подібності нижчий за середній, 27,8 % пар дієслів виявили низький ступінь подібності, 20,4 % пар дієслів мають середній ступінь подібності, 9,3 % пар дієслів характеризуються ступенем подібності вищим за середній, і лише 5,6 % пар дієслів мають високий ступінь подібності.

Відзначимо, що ступінь подібності, вищий за середній, виявили п'ять пар дієслів: *provide – form, involve – provide, involve – establish, establish – provide, include – present*. Серед зазначених дієслів більшість входить до ЛСГ "цілеспрямованої дії": *establish, present, provide, involve, include*. Таким чином, групи дієслів на основі лексико-семантичного критерію збігається з групами дієслів за кількістю реалізованих моделей. Найвищу активність виявили дієслова *present – base* (83,64 % спільних моделей сполучуваності), а найнижчу – *involve – base* (6,67 % спільних моделей сполучуваності).

У підмові мистецтвознавства також не відмічено груп дієслів, які знаходяться в зоні високої подібності. Цей ступінь подібності властивий лише одній парі дієслів ЛСГ "створюючої дії" *form – base* та двом парам дієслів *serve – provide, present – establish*, що входять до ЛСГ "цілеспрямованої дії". У підмові мистецтвознавства 48 % пар досліджуваних дієслів знаходяться у зоні ступеня подібності, нижчого за середній, лише 7,4 % пар дієслів виявляють вищий за середній та середній ступені подібності. Дієслова ЛСГ "цілеспрямованої дії" мають ступінь подібності, нижчий за середній (46,43 % випадків) та низький у 42,86 % встановлених ступенів із дієсловами ЛСГ "створюючої дії". При порівнянні дієслів ЛСГ "цілеспрямованої дії" та "створюючої дії" за кількістю реалізованих моделей сполучуваності у підмові історії виділяється групування з трьох дієслів, усі члени якого характеризуються високим ступенем подібності інвентарів моделей сполучуваності. Дієслова *establish, serve, provide* належать до ЛСГ дієслів "цілеспрямованої дії".

Очевидно, що подібність інвентарів моделей сполучуваності свідчить про схожий характер функціонування таких дієслів. У цьому випадку лексико-семантичний критерій групування дієслів підтверджується групуванням визначених дієслів за параметром подібності інвентарів моделей сполучуваності. У підмові історії дієслова ЛСГ "цілеспрямованої дії" здебільшого (47,6 %) мають ступінь подібності нижчий за середній та низький (42,9 %). Між дієсловами ЛСГ "створюючої дії" встановлено переважно ступінь подібності вищий за середній та середній.

Після аналізу ЛСГ "цілеспрямованої дії" та "створюючої дії" за параметрами: частота дієслова, кількість реалізованих моделей дієслова, подібність дієслів за кількістю моделей можна стверджувати, що:

1. Існує залежність між кількістю реалізованих моделей дієслова та його частотою в підмовах мистецтвознавства й історії: чим вища частота дієслова, тим більше моделей граматичної сполучуваності воно реалізує.

2. У всіх досліджуваних підмовах більшість пар дієслів ЛСГ "цілеспрямованої дії" та "створюючої дії" знаходяться в зоні ступеня подібності нижчого за середній.

3. У підмові історії виділяється група з трьох дієслів, усі члени якої характеризуються високим ступенем подібності інвентарю моделей сполучуваності; ці дієслова належать ЛСГ "цілеспрямованої дії".

Між дієсловами ЛСГ "цілеспрямованої дії" встановлено такі ступені подібності в підмові:

історії: 19,05 % – високий ступінь подібності; 14,29 % – вищий за середній; 19,05 % – середній; 33,33 % – нижчий за середній; 14,29 % – низький;

мистецтвознавства: 19,05 % – вищий за середній; 14,29 % – середній; 52,38 % – ступінь подібності нижчий за середній; 14,29 % – низький;

філології: 19,05 % – високий ступінь подібності; 14,29 % – вищий за середній; 19,05 % – середній; 33,33 % – нижчий за середній; 14,29 % – низький.

Між дієсловами ЛСГ "створюючої дії" встановлено такі ступені подібності в підмові:

історії: 16,67 % – вищий за середній; 33,33 % – ступінь подібності нижчий за середній; 50,00 % – низький;

мистецтвознавства: 16,67 % – високий ступінь подібності; 83,33 % – ступінь подібності нижчий за середній;

філології: 16,67 % – високий ступінь подібності; 16,67 % – ступінь подібності нижчий за середній; 66,67 % – низький.

Якщо між дієсловами всередині ЛСГ високий ступінь подібності або ступінь подібності вищий за середній, тоді лексико-семантичні групи і групи за кількістю моделей сполучуваності збігаються. Оскільки в дієслів ЛСГ "цілеспрямованої дії" в підмові історії середній показник подібності становить 61,05 %, тому дієслова знаходяться в зоні ступеня подібності вищого за середній. Тобто можна говорити про збіг груп дієслів за лексико-семантичним критерієм та за кількістю реалізованих моделей сполучуваності в підмові історії між дієсловами ЛСГ "цілеспрямованої дії".

Подібність інвентарів моделей сполучуваності дієслів свідчить про схожий характер сполучуваності. Дієслова ЛСГ "створюючої дії" мають з дієсловами ЛСГ "цілеспрямованої дії" такі ступені подібності в підмові:

історії: 14,28 % – середній; 39,29 % – нижчий за середній; 46,43 % – низький;

мистецтвознавства: 3,57 % – вищий за середній; 7,14 % – середній; 46,43 % – нижчий за середній; 42,86 % – низький;
філології: 7,14 % – високий ступінь подібності; 14,28 % – середній; 46,43 % – нижчий за середній; 32,14 % – низький.

Якщо між дієсловами різних ЛСГ високий ступінь подібності, або вищий за середній, то можна говорити про подібний характер сполучуваності двох ЛСГ. Оскільки в середньому дієслова ЛСГ "створюючої дії" мають із дієсловами ЛСГ "цілеспрямованої дії" в підмовах історії, мистецтвознавства та філології ступінь подібності нижчий за середній, то дієслова цих ЛСГ мають різний характер сполучуваності.

Закономірність функціонування системи наукового писемного мовлення виявляється у своєрідності відношень: дієслово – текст, дієслово – значення, дієслово – словосполучення та параметрів функціонування дієслова: частота, поширеність. Сукупність окремих закономірностей у різних підмовах наукового стилю дає змогу встановити загальне уявлення про функціональні властивості наукового стилю і його особливості. Однією з таких закономірностей є відношення кількості моделей граматичної сполучуваності та кількості словозмінних форм дієслова. Оскільки зі зростанням частоти вживання дієслова в текстах збільшується кількість реалізованих ним словозмінних форм, моделей граматичної сполучуваності та кількості реалізованих значень, то цікаво, чи залежить кількість моделей граматичної сполучуваності дієслова від кількості словозмінних форм дієслова.

Аналізуючи реалізацію словозмінної дієслівної парадигми встановимо її 5 ступенів реалізації: високий, вищий за середній, середній, нижчий за середній і низький.

Для визначення кількості форм, які входять до кожного ступеня повноти реалізації парадигми використаємо формулу: $l = (n_1 - n_2) : 5$,

де l – кількість форм, що складають ступінь повноти реалізації парадигми;

n_1 – найбільша кількість реалізованих словозмінних форм дієслова;

n_2 – найменша кількість реалізованих словозмінних форм дієслова.

Таблиця 2

Ступені реалізації словозмінної дієслівної парадигми

№ п/п	Ступінь реалізації	Мистецтв.	Філологія	Історія
	Підмова			
1.	Високий	61 – 50	54 – 45	58 – 48
2.	Вищий за середній	49 – 38	44 – 35	47 – 37
3.	Середній	37 – 26	34 – 25	36 – 26
4.	Нижчий за середній	25 – 14	24 – 15	25 – 15
5.	Низький	13 – 2	14 – 5	14 – 4

Підрахунки показали, що для підмови мистецтвознавства значення $l = (61-5):5 = 11$, для філологічних статей – 9, а для текстів із історії – 10. Межі кількісного показника реалізації словозмінних дієслівних форм того чи іншого ступеня подані в таблиці 2.

Після проведеного аналізу найчастотніших дієслів кожної підмови, кількість дієслів, що мають той чи інший ступінь повноти реалізації словозмінної парадигми, розподілилась так:

Таблиця 3

Кількість дієслів, що входять до кожного ступеня повноти реалізації парадигми

№ п/п	Ступінь реалізації	Мистецтв.	Філологія	Історія
	Підмова			
1.	Високий	4	3	3
2.	Вищий за середній	8	7	8
3.	Середній	12	8	14
4.	Нижчий за середній	28	18	16
5.	Низький	44	27	29

Як показали підрахунки, у трьох підмовах майже однаковий відсоток досліджуваних дієслів найповніше реалізували словозмінну парадигму, що складає приблизно 15,8 % дієслів для підмов філології та історії та 12,5 % дієслів для підмови мистецтвознавства. Дієслова, що характеризуються нижчим за середній і низьким ступенями повноти реалізації парадигми, найчисельніші серед досліджуваних і складають відповідно ≈ 29 % (Art), $\approx 28,5$ % (Ph), $\approx 22,8$ % (Hist) нижчий за середній ступінь, а для низького ступеня повноти реалізації парадигми дані розподілились таким чином: 45,8 % (Art), 42,85 % (Ph) і 41,42 % (Hist). Отже, розподіл дієслів за ступенями повноти реалізації словозмінної парадигми показав наявність ізоморфних рис для досліджуваних підмов наукового стилю.

Щоб перевірити, чи є залежність між кількістю моделей граматичної сполучуваності дієслова та кількістю реалізованих ним словозмінних форм, звернемося до методу рангової кореляції.

Виявлено, що у групі дієслів високого та вищого за середній ступенів і у дієслів, що представляють нижчий за середній ступінь повноти реалізації словозмінної парадигми, існує позитивна кореляція – підраховане значення r більше за критичне значення коефіцієнта рангової кореляції. У групі дієслів із середнім ступенем реалізації словозмінних форм обчислене значення коефіцієнта рангової кореляції менше за табличне значення у підмовах філології та мистецтвознавства, що означає відсутність залежності між кількістю словозмінних форм та кількістю моделей.

Визначене значення r для груп дієслів низького ступеня повноти реалізації словозмінних форм більше за табличне лише в підмові філології, що означає пряму залежність кількості реалізованих моделей дієслова від кількості реалізованих ним словозмінних форм, в інших досліджуваних підмов такої залежності не спостерігається.

Отже, для дієслів, що мають високий, вищий за середній та нижчий за середній ступені реалізації парадигми, існує пряма залежність між кількістю реалізованих словозмінних форм дієслова та кількістю реалізованих ним моделей граматичної сполучуваності: чим більше словозмінних форм реалізує дієслово, тим більша різномірність моделей, у яких це дієслово

реалізує свою словозмінну парадигму. Оскільки зі зростанням загальної частоти дієслова збільшується кількість його реалізованих словозмінних форм, то, згідно з нашим дослідженням, збільшується кількість реалізованих ним моделей.

На підставі проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

1. Існує позитивна залежність між певними параметрами функціонування дієслова (частота, повнота реалізації словозмінної парадигми, кількість моделей сполучуваності): чим більше словозмінних форм дієслово реалізує в тексті, тим більша різномірність його значень, і тим більший інвентар моделей граматичної сполучуваності цього дієслова, і тим більша його частота.

2. Дієслово реалізує словозмінну форму в сполученні з іншими словами, тобто виявляє властивості граматичного класу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Вайнер Л.Р. Сочетаемость и функциональный стиль // Методика обучения иностранным языкам. Романо-германское языкознание. – 1987. – № 2. – С. 74-79.
2. Данцевич Л.Г. Системные и функциональные характеристики сочетаемости глагола (на материале английского подъязыка электроники): Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. – Одесса, 1988. – 205 с.
3. Частотный словарь сочетаемости современного английского языка. Лексикографическое пособие. – М.: Изд-во МГПИИЯ, 1972. – Ч. II. – Вып. 1. – 215 с.

Матеріал надійшов до редакції 30.06.2007 р.

Нагорная С.С. Взаимосвязь моделей грамматической сочетаемости и словоизменительных форм английского глагола.

В статье раскрыты некоторые закономерности функционирования полисемантических глаголов в научных журнальных статьях. Эти закономерности изучаются на материале глагольных словарей подъязыков филологии, истории и искусствоведения. Также определена зависимость моделей грамматической сочетаемости и словоизменительных форм. В результате исследования была доказана зависимость между частотой, полнотой реализации словоизменительной парадигмы и количеством моделей сочетаемости.

Nagorna S.S. Interdependence Between Collocability Patterns and Conjugated Forms of the English Verb.

The paper discusses the functioning of English polysemantic verbs, aimed at founding out some of its regularities in science journal articles. The general regularities are identified through the analysis of sublanguage verb vocabulary data. It has been observed that the more conjugation forms the verb realizes, the bigger number of its meanings and collocability patterns is. The study proves the bigger quantity of absolute verb frequency, so the higher percentage of their realized conjugation forms, and the higher is number of collocability patterns.